

УДК 379.85:338.48

Онойко Ю.Ю.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та геоєкології
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ПЕРЕДУМОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовані передумови розвитку сільського туризму в межах Кіровоградської області, розкриті концептуальні та регіонально-прикладні проблеми, які стримують розвиток даного напрямку туристської діяльності, визначені ефективні шляхи їх вирішення на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Ключові слова: сільський туризм, проблеми та перспективи розвитку туризму, зелена садиба, сталий розвиток сільських територій, Кіровоградська область.

В статье проанализированы предпосылки развития сельского туризма в Кировоградской области, раскрыты концептуальные и регионально-прикладные проблемы, которые сдерживают развитие данного направления туристической деятельности, определены эффективные пути их решения на региональном и общегосударственном уровнях.

Ключевые слова: сельский туризм, проблемы и перспективы развития туризма, зеленая усадьба, устойчивое развитие сельских территорий, Кировоградская область.

Onoyko Yu.Yu. THE PRECONDITIONS, PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF RURAL TOURISM DEVELOPMENT AT THE KIROVOHRAD REGION'S TERRITORY

The prerequisites for the development of rural tourism within the Kirovohrad region have been analyzed, the conceptual and regional-applied problems that hinder the development of this direction of tourism activity have been revealed, the effective ways of their solution at the regional and national levels have been identified in the article.

Key words: rural tourism, problems and prospects of tourism development, green homestead, constant development of rural territories, Kirovohrad region.

Постановка проблеми. Сільський туризм – складне та багатогранне явище, що виконує ряд важливих суспільних функцій. Зокрема, розвиток сільського туризму сприяє ефективному використанню природних, історико-культурних, виробничих та трудових ресурсів сільської місцевості, стимулює покращення стану інфраструктури сільських територій, забезпечує значні фінансові надходження до бюджетів сільських громад, популяризує культурну спадщину, носієм якої виступає українське селянство. Таким чином, сільський туризм може сприяти перетворенню депресивних аграрних регіонів у процвітаючий та заможний край.

У туристичній сфері України на сучасному етапі сільський туризм розвивається динамічно. Цьому сприяє різноманіття природних ресурсів сільської місцевості, самобутня культура, традиції та звичаї селянства, еко-

номічна свобода селян в умовах ринкових відносин та формування серед жителів міст значного попиту на відпочинок у межах сільських територій. Кіровоградська область належить до типово аграрних регіонів зі сприятливими умовами для розвитку сільського туризму. Однак проведені нами наукові пошуки [3; 4] доводять, що сільський туризм на теренах Кіровоградщини розвивається значно повільніше, ніж в межах деяких сусідніх областей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню загальних питань функціонування сільського туризму в Україні та окремих регіонах присвячені наукові публікації О.Я. Сідуна (Ужгород, 2002), В.В. Гловацької (Дніпропетровськ, 2006), І. Зінько (Львів, 2008), Т.Ю. Лужанської, С.С. Махлинець та Л.І. Тебляшкіної (Київ, 2008), Т.А. Пінчук (Ужгород, 2009), М.М. Пітюлича та І.І. Михай-

люка (Ужгород, 2011), О.Б. Бурової (Київ, 2013), Н.Є. Кудли (Київ, 2015) та інших.

Окремі аспекти розвитку сільського туризму на території Кіровоградщини в своїх публікаціях розкрили Л.Л. Семенюк та А.В. Зарубіна (Чернівці, 2010), О.В. Медведєва і Т.П. Мірзак (Київ, 2012), Н.В. Столярчук та О.М. Остапенко (Кіровоград, 2015), Ю.Ю. Онойко і В.С. Кролік (Київ, 2012; Харків, 2014; Кропивницький, 2017).

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження полягали у з'ясуванні передумов розвитку сільського туризму на теренах Кіровоградської області, вивченні його організаційної структури, проблем функціонування даного виду туристської діяльності та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у фаховій науковій літературі загальноприйнятого тлумачення поняття «сільський туризм» не існує. Приведені різними авторами визначення суттєво відрізняються між собою, а інколи й не відображають всієї специфіки даного виду туристської діяльності. Часто поняття «сільський туризм» ототожнюється та заміщується іншими поняттями: «зелений туризм», «агротуризм», «фермерський туризм», «екологічний туризм» та деякими іншими. Така невизначеність з термінологічним апаратом вказує на недостатнє наукове осмислення даного явища.

Досліджуючи сільський туризм на теренах Кіровоградської області, нами була сформульована [3] власна дефініція даного поняття, яка ввібрала його найістотніші ознаки. Отож, *сільський туризм* – це специфічний відпочинковий та пізнавальний вид туризму, який базується на перебуванні туристів у межах сільських садіб з метою ознайомлення із побутом селян, традиційними промислами, культурою і звичаями жителів сільської місцевості, пізнанням природних та історико-культурних об'єктів на території та поблизу сільських населених пунктів (Ю.Ю. Онойко, В.С. Кролік, 2014). Наведене визначення і територіально, і предметно розмежує сільський туризм від інших видів туристської діяльності, чітко окреслює його рамки.

Для розуміння суті даного виду туризму виділимо його істотні особливості:

– сільський туризм обмежений територією сільських населених пунктів, їх околиць, прилеглих територій та угідь, що використовуються або використовувались в недалекому минулому в сільськогосподарському виробництві;

– сільський туризм включає в себе різноманітні форми туристсько-рекреаційної діяльності: відпочинкові та пізнавальні, природноорієнтовані та ті, що використовують історико-культурні та виробничі ресурси сільської місцевості (тож, сільський зелений туризм, агротуризм, фермерський туризм, дачний туризм, етнічний сільський туризм – це різновиди сільського туризму, а співвідношення між цими поняттями слід розглядати як часткове до загального);

– найважливішими атракціями сільського туризму є сільський стиль життя, традиції та ремесла сільських жителів, їхня агровиробнича діяльність, фестивалі, традиційна сільська забудова, сільські садиби-музеї, історико-культурні та природні об'єкти сільської місцевості;

– ключову роль в організації сільського туризму відіграють селяни; найчастіше саме селяни облаштовують туристичні маршрути й організовують екскурсії, походи, культурні заходи в межах сільських територій, надають своє житло і господарство для потреб туристів, забезпечують їх продуктами харчування, підтримують у належному стані природні та історико-культурні туристичні об'єкти, виробляють сувенірну продукцію;

– базою для проведення сільського туризму здебільшого виступає сільське домогосподарство (зелена садиба), яке, з одного боку, є місцем перебування і ночівлі туристів, а з іншого – специфічною туристичною атракцією;

– сільський туризм є потужним механізмом забезпечення сталого розвитку сільських територій, адже ефективно використовує їх природні, історико-культурні, агровиробничі та трудові ресурси, сприяє збереженню і популяризації етнокультурної самобутності селянства, охороні та пізнанню природного довкілля.

Сільські території Кіровоградщини мають значний природний та історико-культурний потенціал для розвитку туризму. Область роз-

ташована у межиріччі Дніпра та Південного Бугу в центральній частині країни, займаючи вигідне транспортно-географічне положення. Поверхня рівнинна зі значним ступенем ерозійного розчленування. Домінує яружно-балковий тип рельєфу. Клімат помірно-континентальний, із сухим, часто спекотним літом, що також приваблює туристів та спонукає їх до позаміського відпочинку в теплу пору року. Територією Кіровоградської області протікає ряд річок, які глибоко вриваються в кристалічний фундамент Придніпровської височини, а їхні долини на окремих ділянках мають каньйоноподібний вигляд, мальовничі скельні відслонення та пороги.

Кіровоградська область знаходиться на межі лісостепової та степової природних зон і відзначається значним ступенем ландшафтного та біотичного різноманіття. Природні осередки лісів збереглися на півночі та заході Кіровоградщини, в деревостані домінують сосна, клен, акація та береза. Саме мальовничі річкові долини, береги численних ставків та озер, затишні лісові куточки Кіровоградської області здебільшого і є основними природними атракціями, які відвідують люди, що віддають перевагу сільському туризму. Природно-заповідний фонд регіону представлений 221 заповідним об'єктом, більшість з яких знаходиться в межах або поблизу сільських населених пунктів. Однак в структурі природно-заповідного фонду відсутні об'єкти найвищого рівня заповідання – заповідники та національні природні парки, що могло би бути додатковим стимулом для відвідування туристами сільської місцевості краю.

Значна частина жителів області (близько 37,6%) проживає у сільській місцевості та може бути задіяна у сільському туризмі. Серед різних типів населених пунктів переважають села (995) та селища міського типу (27). У різні історичні часи на терени сучасної Кіровоградщини прибували представники багатьох націй: українці, росіяни, болгары, молдовани, вірмени та інші, приносячи свій колорит у вигляді самобутніх традицій і звичаїв у сільське життя регіону. Національні меншини в сільській місцевості краю досить часто селились компактно, формуючи моноетнічні поселення, які нині приваблюють туристів.

Відомий історик Геродот південно-західну частину території сучасної Кіровоградщини називав «Екзампесю» [1], що з древньогрецької перекладається як «святині шляхи». Саме це місце в стародавніх історичних документах вважалось сакральним центром Великої Скіфії. Тому на сьогодні тут збереглося чимало скіфських курганів, а також стоянок епохи пізнього палеоліту, трипільських поселень, могильників бронзового віку, городищ чорноліської культури, козацьких курганів тощо, які нині успішно використовуються як об'єкти пізнавального сільського туризму.

Серед традиційних народних промыслів селян Кіровоградщини туристів найбільше цікавить хлібопекарство в домашніх умовах, вишивка, різьбярство, виробництво керамічних виробів, ткацтво, лозоплетіння, соломоплетіння, бісероплетіння, тістопластика та багато інших. З більшості цих напрямків в селах області діють майстер-класи. Популярним серед туристів є участь у традиційних для жителів сільської місцевості регіону святах та обрядах: Різдва, Нового року, Водохреща, Купала, обжинках; промыслах: рибальстві, полюванні, косовиці, зборі меду та ін.

Численні села та селища Кіровоградщини є батьківщиною багатьох провідних громадських, культурних та наукових діячів України минулого і сучасності, зокрема, корифеїв вітчизняного театру М.Л. Кропивницького та І.К. Тобілевича, відомого військового діяча дореволюційного часу генерала М.М. Раєвського, засновника революційного руху Л.Д. Троцького, письменників і поетів Ю.І. Яновського, Є.Ф. Маланюка, В.С. Близнаця, композитора К.О. Ерделі, актора Г.П. Юри та ін. В пам'ять про видатних земляків у сільській місцевості створено чимало цікавих музеїв, періодично проводяться фестивалі, творчі зустрічі, які завжди привертають увагу туристів.

Основними організаційними формами сільського туризму є зелені садиби, координуючі в цій сфері громадські і державні органи, окремі туристи та туристичні групи, які відвідують сільську місцевість і користуються послугами зелених садиб. Мережа зелених садиб на території Кіровоградщини недостатньо розвинена. На сьогодні в Кіровоградській області

діє близько 50 зелених садиб (сертифікованих значно менше), тоді як в сусідній Черкащині – понад 100 садиб [2]. Опитування власників зелених садиб регіону (Ю.Ю. Онойко, В.С. Кролік, 2014) показало, що на перешкоді їх легалізації в першу чергу стоїть не до кінця розроблене законодавство у сфері сільського туризму та острах податкового тиску. Тому значна частина зелених садиб в регіоні здійснює свою діяльність не офіційно. Також багатьом бажаючим працювати у сільському туризмі заважає відсутність відповідних фахових знань та умінь організувати підприємницьку діяльність.

Розвиток сільського туризму в регіоні частково координується управлінням культури і туризму облдержадміністрації та громадською організацією «Кіровоградський обласний осередок Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Основні напрямки роботи місцевого осередку Спілки спрямовані на допомогу населенню в створенні зелених садиб, юридичну підтримку та консультації, проведення профільних семінарів та навчання господарів зелених садиб і фахівців з даної галузі, рекламу і популяризацію сільського зеленого туризму в області взагалі та конкретних садиб і туристичних об'єктів зокрема.

Проведені нами дослідження [3; 4] дозволяють виділити дві групи проблем, які стримують розвиток сільського туризму на Кіровоградщині: концептуальні та регіонально-прикладні. Концептуальні проблеми розвитку сільського туризму досить часто мають загальнодержавний характер. Серед них назвемо такі:

1. Недостатнє наукове осмислення явища сільського туризму, мала кількість теоретико-методологічних праць відповідного профілю, невизначеність поняттєво-термінологічного апарату.

2. Відсутність належної нормативно-правової бази щодо регулювання відносин у сфері сільського туризму.

3. Відсутність механізму раціонального і екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу сільських територій для потреб туризму.

4. Неналежна правова, освітньо-просвітницька та фінансова державна підтримка особам і організаціям, які надають послуги

сільського туризму. В структурі департаменту культури, туризму та культурної спадщини Кіровоградської обласної державної адміністрації на сьогодні відсутній навіть самостійний відділ, який би займався питаннями туризму.

5. Невисокий рівень фахової та методичної підготовки осіб, які працюють у сфері сільського туризму (господарів зелених садиб, працівників відповідних регулюючих органів). Тільки в останні роки намітились певні зрушення у вирішенні даної проблеми, зокрема, в області проводять круглі столи, конференції, методичні семінари за участю господарів зелених садиб, працівників відповідних регулюючих органів, науковців, громадських організацій, під час яких обговорюють проблеми розвитку сільського туризму та туристичної галузі взагалі в регіоні, визначаються перспективи на майбутнє, висловлюються рекомендації щодо вирішення актуальних проблем, йде обмін передовим досвідом у справі розвитку сільського туризму.

6. Недостатнє рекламно-інформаційне забезпечення даної галузі.

7. Відсутність загальнодержавної стратегії розвитку сільського туризму в Україні.

Регіонально-прикладні проблеми сільського туризму в межах Кіровоградської області пов'язані, передусім, з не надто продуманою регіональною політикою у сфері туризму та низьким рівнем розвитку виробничої та соціальної інфраструктури (зокрема туристичної) в сільській місцевості краю, малою кількістю зелених садиб, відсутністю належної підтримки їхніх власників з боку місцевих органів влади, низькою якістю надання туристичних послуг, незадовільним станом багатьох природних та історико-культурних туристичних об'єктів, порівняно незначною кількістю розроблених туристичних маршрутів сільською місцевістю та відсутністю їх широкої популяризації, недостатньо розгалуженою мережею транспортних шляхів та поганим станом вже існуючих доріг, проблемою водопостачання та забезпечення чистою водою сільських населених пунктів і деякими іншими.

Висновки з проведеного дослідження. Тож, сільський туризм в Україні нагально потребує розробки загальнодержавної стратегії розвитку, на основі якої в подаль-

шому будуть створені регіональні плани дій. Основними шляхами активізації сільського туризму на державному та регіональному рівнях має стати удосконалення теоретико-методологічної та нормативно-правової платформ, на яких буде розвиватися даний вид туристської діяльності, зокрема, всебічне наукове вивчення цього явища, встановлення дефініцій ключових понять, чітке розмежування сільського туризму від суміжних видів, досконале розуміння його сутності, потенціалу, сильних і слабких сторін, громадське обговорення та остаточне прийняття Закону «Про сільський туризм».

На рівні Кіровоградської області необхідна організація глибоких маркетингових досліджень щодо виявлення відповідних туристичних потреб серед внутрішніх та іноземних туристів і з'ясування можливостей їх задоволення ресурсами сільського туризму в регіоні. Слід провести потужну рекламно-інформаційну компанію та ребрендинг сільських територій і туристичного продукту, який ними пропонується.

Також сільський туризм в Україні і в Кіровоградській області потребує системної підготовки фахівців, у тому числі господарів зелених садиб, створення відповідних державних органів, відділів, які б здійснювали планування і координування діяльності в сфері сільського туризму, фінансової підтримки з боку дер-

жави та великого бізнесу, розширення мережі зелених садиб і покращення якості їх послуг, збереження в належному стані природних та історико-культурних туристичних об'єктів, обміну досвідом, зокрема із країнами-сусідами, в межах яких даний вид туризму активно розвивається (Польща, Угорщина, Словаччина та ін.), створення єдиної електронної системи інформування щодо пропозицій туристичних послуг на селі, розвиток виробничої і соціальної інфраструктури сільської місцевості та інших заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геродот. Історії в дев'яти книгах / Геродот; пер. з давньогрец. А. Білецького. – К.: Наукова думка, 1993. – 576 с.
2. Кудла Н.Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності / Н.Є. Кудла. – К.: Центр учбової літератури, 2015. – 152 с.
3. Онойко Ю.Ю. Організаційно-територіальна структура, проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму на теренах Кіровоградської області / Ю.Ю. Онойко, В.С. Кролік // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон-2014: суспільно-географічні аспекти». – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – С. 235-238.
4. Онойко Ю.Ю. Сільський туризм: сутність, проблеми розвитку на теренах Кіровоградської області та шляхи їх вирішення / Ю.Ю. Онойко, В.С. Кролік // Обласна науково-практична конференція «Природничо-наукові дослідження Кіровоградської області: музеєзнавчі аспекти». – Кропивницький, 2017. – С. 105-113.